

ДОСВІД ФІНАНСОВОЇ САНАЦІЇ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» В УМОВАХ СВІТОВОЇ КРИЗИ (1929-1932РР).

Стаття присвячена найменш дослідженій з тем у розвитку теорії обліку і аналізу - історичному досвіду застосування аналітичних методів суб'єктами господарювання на українських землях в умовах світової кризи 30-х років ХХ ст. На прикладі Товариства «Просвіта» показано, яким чином розроблявся план фінансової санації та порядок його реалізації. Висвітлений історичний досвід буде корисним при розробці сьгоднішніх заходів із оздоровлення фінансового стану суб'єктів господарювання в умовах кризи 2008-2012 рр.

Ключові слова: облік, аналіз, Товариство «Просвіта», фінансова санація, криза, економічний аналіз, аналітичні методи

Історичний досвід застосування обліково-аналітичних методів суб'єктами господарювання в Україні належить до найменш досліджених тем в економічній літературі. Водночас, коли йдеться про надзвичайні умови господарювання – період світових криз, ми знаємо ще менше, як тогочасні суб'єкти господарювання виходили із складних фінансових ситуацій. Але такий досвід у нас вже був і пов'язаний він з діяльністю всеукраїнського освітнього Товариства «Просвіта». Тому дослідження історичного досвіду застосування обліково-аналітичних методів українськими інституціями в умовах світової економічної кризи має сьогодні неабияку актуальність. З одного боку, результати нашого дослідження доповнюють сьгоднішній методичний інструментарій у боротьбі суб'єктів господарювання з наслідками світової фінансової кризи, а з іншого – це дозволить збагатити історію бухгалтерського обліку і аналізу в Україні новими хрестоматійними фактами.

Найбільша світова криза 1929-32 рр. не минула західноукраїнські землі, що перебували на той час у складі Польщі. Нестача фінансових ресурсів і проблеми з реалізацією продукції та послуг вимагали від суб'єктів господарювання пошуку резервів виходу із скрутного становища. Одним із прикладів такого досвіду є план фінансової санації Товариства «Просвіта», який зберегла нам історія та який було розроблено й опубліковано окремою брошурою у 1932 р.[2]. Загальновідомо, що Товариство «Просвіта» було засноване у Львові в 1868 р. і упродовж другої половини ХІХ і першої половини ХХ століття виступало головним організуючим центром культурного, національного і економічного відродження українського народу. Різномасштабні напрямки діяльності «Просвіти» очолювали і втілювали у життя: Просвітньо-організаційна комісія; Комісія для боротьби з неграмотністю; Театральна комісія; Видавнича комісія; Комісія з поширення і продажу друкованої продукції; Бібліотечна комісія; Економіко-господарська комісія; Персонально-адміністративна комісія; Комісія майна [1]. Станом на 1924 рік таких комісій було 9. В організаційному плані товариство «Просвіта» мало децентралізовану структуру, тобто

діяльність реалізовувалась через філії та читальні. У 1925 р. організація нараховувала 80 філій і 2994 читальні, у роботі яких брали участь більше 11 тисяч осіб [1].

План санації, складений Товариством «Просвіта», містить три основні частини, а саме: «Зобов'язання і план санації»; «План фінансової санації» і «Закриття рахунків Товариства «Просвіта» за період від 01.07.1930 р. по 30.06.1931 рік». У першій частині було проведено аналіз причин виникнення та зростання зобов'язань. Так результати проведеного президією службовців аналізу виявили, що виникнення боргів спостерігалось постійно від 1926 р. і структурно ці борги склались з дев'яти пунктів (табл. 1).

Як видно за даними табл.1, загальна сума зобов'язань станом на 1930 р. складала 606 000 злотих. При цьому, найбільш значними були зобов'язання друкарні Оренштайна за друкарські послуги при виданні книг (200 тис. зл.); відновлення господарської школи Товариства «Просвіта» в с. Миловані разом із втратами, пов'язаними з недобором учнів (98 тис.зл.), а також 80 тисяч злотих на організацію нових філій та читальень.

Оскільки фінансова криза в Товаристві «Просвіта» досягла свого найвищого рівня влітку 1931 року, то службовцями Товариства і було запропоновано план фінансової санації, який потім був викладений у другій частині вищезгаданого видання. Головною метою фінансової санації було проведення заходів щодо пошуку джерел покриття зобов'язань товариства. План фінансової санації передбачав класифікацію усіх зобов'язань (697 235,03 злотих) на чотири групи: 1. Короткострокові; 2. Іпотечні; 3. Стипендіальні фонди; 4. Фонд «Учіться!» (табл. 2).

Авторами плану фінансової санації передбачалось, що група 1-а (короткострокові зобов'язання) може бути виплачена вже упродовж перших п'яти років, тобто приблизно по 37 тис.зл. щорічно. Зобов'язання з другої групи, в частині боргу Оренштайну, передбачалось повертати щорічними платежами по 25 тис.зл. (разом с відсотками) до 1942 року, а зобов'язання перед банком планувалось погасити до 1950 р. внесками по 20,66

тис.зл у рік. Групи 3-я і 4-а знаходились у плані повернення після виплати зобов'язань по двох перших групах. На підставі такого підходу планом санації було

передбачено прогностичний розрахунок доходів і витрат протягом трьох п'ятирічних періодів (табл. 3, 4, 5).

Таблиця 1. Заборгованість Товариства «Просвіта» станом на 1.01.1930 р.

№ п/п	Назви статей	Сума (злотих)
1	Школа в Миловані (ремонтні роботи; недобір учнів за шість років і відсотки за ці роки)	98 000
2	Відновлення будинку Товариства «Просвіта» (після терористичного акту)	40 000
3	Бібліотека, недобір за 8 років	40 000
4	Журнали	41 000
5	Оренштайну за друкування книг	200 000
6	Організація філій та читалень	80 000
7	Втрати на курсових різницях цінних паперів Акціонерного банку при позичці	30 000
8	Переплетення книг (оновлення машин після погрому 1929р.)	14 000
9	Стипендіальні фонди	63 000
	Загальна сума зобов'язань	606 000

Таблиця 2. Зобов'язання Товариства «Просвіта» за групами і видами станом на 30.06.1930 р.

№ п/п	Групи / види	Сума (злотих)
1	Короткотермінові з них: - постачальники та різні позички; - соціальні забезпечення і податки; - векселі; - борги шкіл в Миловані і Угерцях.	182 668,35 89 602,43 9 934,51 30 795,51 52 335,90
2	Іпотечні з них: - Оренштайн; - «Акціонерний Банк Іпотечний»	382 716,57 206 103,10 176 613,47
3	Стипендіальні фонди з них: - готівкою; - реактивовані фонди.	128 788,05 65 078,59 63 709,46
4	Фонд «Учіться!»	3 062,06
	Всього зобов'язань	697 235,03

Таблиця 3. Заплановані доходи і витрати Товариством «Просвіта» на 1932-1936 р.р.

№ п/п	Найменування статей доходів і витрат	Сума (злотих)
	Річні планові доходи	
1	Від видавництва книг	70 000
2	Від періодичних видань	20 000
3	Від подарованих засобів	60 000
4	Членські внески	25 000
5	Від оренди будівлі Товариства «Просвіта»	15 000
	Всього доходів	190 000
	Заплановані щорічні витрати	
1	На нові видання книг	12 000
2	На періодичні видання	20 000
3	Організаційний відділ, відрядження і т.п.	16 000
4	Відсотки від Групи 1	8 000
5	Відсотки від стипендіальних фондів (Група 3)	7 336
6	Адміністрація	70 000
7	Платежі Акціонерному Банку за відсотки	20 664
8	Платежі Оренштайну	25 000
9	Платежі 1/5 боргів з Групи 1	37 000
	Всього витрат	216 000
	Різниця між доходами та витратами	- 26 000

Як демонструє табл.3, основними статтями доходів планувались: а) доходи від видавничої діяльності; б) членська платня; в) доходи від будівлі «Просвіти» (розташованої на центральній площі міста Львова); г) добродійні дари. Важливим складовим елементом плану

стала активізація популяризації, розповсюдження та продажу попередньо виданих книг, яких нагромадилось у Товаристві «Просвіта» на суму 1,5 млн. злотих. Планувалось також розподілити ці книги між усіма читальнями (яких нараховувалось 2000) і таким чином

ліквідувати накопичені та нереалізовані запаси. Ще одним важливим джерелом покриття заборгованості було залучення ресурсів від внутрішньої безвідсоткової позики. У якості фінансових інструментів внутрішньої позики виступали боргові грамати номіналом 5 злотих кожна, а їх першу емісію було здійснено у 1931 році строком на п'ять років. Саме за рахунок цих засобів планувалось покрити від'ємну різницю між доходами і витратами загальною щорічною сумою 26 тис. злотих (табл.3).

На момент початку реалізації першого етапу фінансової санації (з 1.07 1931р. по 29.02.1932 р.) Товариству «Просвіта» вдалось виплатити старих боргів на суму близько 29 тис. злотих [4]. Це був перший факт вдалого плану фінансової санації товариства.

На наступних п'ять років надходження по Товариству «Просвіта» планувались на попередньому рівні, тоді як витрати було заплановано у меншому обсязі (табл.4).

Таблиця 4. Заплановані доходи і витрати Товариства «Просвіта» на 1937-1941 р.р.

№ п/п	Найменування статей доходів і витрат	Сума (злотих)
	Річні планові доходи	
1	Від видавництва книг	70 000
2	Від періодичних видань	20 000
3	Від подарованих засобів	60 000
4	Членські внески	25 000
5	Від оренди будівлі	15 000
	Всього доходів	190 000
	Заплановані щорічні витрати	
1	На нові видання книг	12 000
2	На періодичні видання	20 000
3	Організаційний відділ, відрядження і т.п.	16 000
4	Відсотки (Група 3)	7 335
5	Адміністрація	70 000
6	Платежі Акціонерному Банку за відсотки	20 664
7	Платежі Оренштайну	25 000
8	Перший тур внутрішньої позики	26 000
	Всього витрат	197 000
	Різниця між доходами і витратами	- 7 000

За табл. 4, різниця між доходами и витратами Товариства «Просвіта» зменшилась і склала 7 тис. злотих, що стало б реальним до погашення за рахунок другого туру внутрішньої позички через п'ять років у сумі 35 тис. злотих. За другий період санації планувалось повністю розрахуватися з боргами перед Оренштайном, а також погасити зобов'язання по

першому туру внутрішньої позики, тобто 130 тис. злотих.

В останньому, третьому, періоді фінансової санації передбачалось отримання доходів у такій самій сумі, як і в попередніх періодах, а витрати планувались на ще нижчому рівні (табл. 5).

Таблиця 5. Заплановані доходи і витрати Товариством «Просвіта» на 1942-1946 р.р.

№ п/п	Найменування статей доходів і витрат	Сума (злотих)
	Річні планові доходи	
1	Від видавництва книг	70 000
2	Від періодичних видань	20 000
3	Від подарованих засобів	60 000
4	Членські внески	25 000
5	Від оренди будівлі Товариства «Просвіта»	15 000
	Всього доходів	190 000
	Заплановані щорічні витрати	
1	На нові видання книг	12 000
2	На періодичні видання	20 000
3	Організаційний відділ, відрядження і т.п.	16 000
4	Відсотки (Група 3)	7 336
5	Адміністрація	70 000
6	Платежі Акціонерному Банку за відсотки	20 664
7	Другий тур внутрішньої позики	7 000
	Всього витрат	153 000
	Різниця між доходами і витратами	+ 37 000

У результаті третього періоду фінансової санації (1942-1946 рр.) передбачалось повністю розрахуватися за внутрішньою позичкою, а зобов'язання Товариства «Просвіта» повинні були обмежитись тільки боргом

перед банком і частково перед стипендіальними фондами.

Наведений досвід застосування аналітичного інструментарію при виході з фінансової кризи

всеукраїнським Товариством «Просвіта» під час світової кризи 1929-1932 років залишається актуальним і сьогодні. Методика складання плану фінансової санації може бути успішно використана в умовах сучасної кризи і особливо цей досвід важливий для громадських організацій. Однак і для виробничих підприємств викладена методика аналізу, облікові класифікації та ранжування зобов'язань доволі прийнятна і заслуговує

впровадження з метою покращення фінансового стану суб'єктів господарювання. А сам історичний факт підготовленого та виданого плану фінансової санації всеукраїнським Товариством «Просвіта» заслуговує гідного місця у скарбниці світової економічної науки як джерело подальших наукових досліджень з обліку, аналізу та фінансів.

Список літератури

1. Качор, А. *Роль духовенства і церкви в економічному відродженні Західної України [Текст] / А. Качор. – Вінніпег: Накладом Української Вільної Академії Наук, 1992. – 40 с.*
2. *Енциклопедія Україністики. – Т. 3. – С. 1061–1062.*
3. *Ілюстрований календар товариства „Просвіта” на рік переступний 1908. Річник XXXI, Львів, 1890 – С.84-86.*
4. *Замкнення рахунків Товариства “Просвіта” за час від 1.VII.1930 до 30.VI/1931 і План санації фінансів. Львів: накладом Товариства “Просвіта”, 1932. – 16 с.*

РЕЗЮМЕ

Швець Владимир, Петрушко Ярина

Опыт финансовой санации Общества "Просвита" в условиях мирового кризиса (1929-1932 гг.).

Статья посвящена наименее исследованной темой в развитии теории учета и анализа - историческому опыту применения аналитических методов субъектами хозяйствования на украинских землях в условиях мирового кризиса 30-х годов XX в. На примере Общества "Просвита" показано каким образом разрабатывался план финансовой санации и порядок его реализации. Освещенный исторический опыт будет полезен при разработке современных мероприятий по оздоровлению финансового состояния субъектов хозяйствования в условиях кризиса 2008-12гг.)

RESUME

Shvets' Volodymyr, Petrushko Yaryna

Experience of financial rehabilitation of "Prosvita" Society in the context of world crisis (1929-1932)

The article deals with the least researched topic as for the development of accounting and analysis theories – historical experience of applying analytical methods by the economic agents on Ukrainian lands during the world crisis of the 1930s. "Prosvita" Society is used as an example to show how the financial rehabilitation plan was developed and implemented. The showcased historical experience will be useful in developing modern financial rehabilitation plans for economic entities in the context of the 2008-2012 crisis.

Стаття надійшла до редакції 25.10 2012 р.